

YORUK TYPE ANECDOTES IN THE TRADITION OF TELLING ANECDOTES IN ÇUKUROVA REGION

ÇUKUROVA BÖLGESİ FIKRA ANLATMA GELENEĞİNDE YÖRÜK TİPİNE
BAĞLI FIKRALAR

Ali DOĞANER¹

Abstract

Turkish anecdotes are very rich in a variety of types. Besides, several characteristics come to the fore with “individual personalities”, people, representing their region (people of Black Sea region, people of Karatepe region etc.), groups (Yoruks, Mevlevi etc.), citizenship (Turks, Germans, British etc.), occupations (ıııam, politician, teacher, doctor, driver, hunter etc.), economic situation (rich-poor), different social environment (peasant-urban, nomadic-settler etc.), may be the type of anecdote. Entitlement and classification of the anecdotes are implemented based on those types. In this research, Yoruk type anecdotes, which have a role in the tradition of telling anecdotes in Çukurova Region has been evaluated. In the culture of telling anecdotes in Çukurova Region, Yoruks have an important role. Most of the Yoruks, leading a nomadic life related to stockbreeding during the history, settled down; however, it is encountered the ones who still lead their traditional life with some changes and transformations. In the region apart from this mentioned type of life, sedentary culture wealth is at issue. Difference between these two cultures and conflict due to it, brought about several anecdotes. In this sense, 43 anecdotes have been analyzed in terms of their form and contents, it was aimed to identify their place in the tradition of telling anecdotes in Çukurova Region. The type of Yoruks names as Aydınlı, Hayta, Honamlı and Tekeli in anecdotes has a lack of religious knowledge, not very into his prayers, and interprets religious subjects according to his life style. The Yoruk, in his immigrating life, is far from established culture, foreign to city life, shepherds his animals, and is püre, friendly, helpful, repartee and outspoken.

Key Words: Çukurova Region, Nomadic Life, Anecdote, Yoruk Type, Hayta Type.

Özet

Türk fıkraları, fıkra tipleri çeşitliliği bakımından çok zengindir. Çeşitli özellikleriyle ön plana çıkmış “ferdi şahsiyetler” yanında bölgeleri (Karadenizli, Karatepeli vs.), zümreleri (Yörük, Mevlevi vs.), uyrukları (Türk, Alman, İngiliz vs.), meslekleri ve uğraş alanlarını (ıııam, politikacı, öğretmen, doktor, şoför, avcı vs.), ekonomik durumları (zengin-fakir), farklı sosyal çevreden insanları (köylü-şehirli, konargöçer-yerleşik) temsil eden kişiler fıkra tipi olabilmektedir. Fıkraların adlandırılması ve tasnifi genellikle bu tipler esas alınarak yapılmaktadır. Bu çalışmada, Çukurova Bölgesi fıkra anlatma geleneği içerisinde yer alan Yörük tipine bağlı fıkralar değerlendirilmiştir. Çukurova bölge kültüründe Yörükler önemli bir yere sahiptir. Tarih boyunca hayvancılığa bağlı konargöçer bir yaşam süren Yörüklerin büyük bir kısmı yerleşik hayata geçmiş olmakla birlikte halen geleneksel yaşantısını birtakım değişim ve dönüşümlerle birlikte sürdürenlere rastlanmaktadır. Bölgede, sözü edilen bu yaşam biçimi dışında yerleşik kültür varlığı da söz konusudur. Bu iki kültür arasındaki farklılık ve bundan doğan çatışma çeşitli fıkraların doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu

¹ Dr. Öğretmen, MEB, adoganer80@hotmail.com

bağlamda 43 adet fıkra Őekil ve içerik olarak incelenmiŐ, Çukurova fıkra anlatma geleneği içerisindeki yeri tespit edilmeye çalıŐılmıŐtır. Fıkralarda Aydınlı, Hayta, Honamlı, Tekeli gibi çeşitli adlarla da anılan Yörük tipi; dini bilgisi yetersiz, ibadetlerine çok bağlı olmayan, dini konuları kendi yaşam biçimi çerçevesinde yorumlayan birisidir. Yörük tipi ayrıca konargcer yaşam biçimi içerisinde yerleşik kültürden uzak, Şehir toplumuna yabancı, hayvanlarının baŐında çobanlık yapan, saf, samimi, iyiliksever, hazırcevap ve açık sözlü bir kiŐidir.

Anahtar Kelimeler: ukurova Bölgesi, Konargcer Yaşam, Fıkra, Yörük Tipi, Hayta Tipi

GİRİŐ

ukurova Bölgesi sözlü kültüründe fıkra anlatma geleneği canlılığını günümüzde de koruyan önemli bir halk kültürü unsurudur. Bölgede, Karatepeli fıkraları, Abdal fıkraları, Karakülah Hoca fıkraları yerel fıkra tipi olarak karŐımıza çıkmaktadır.² Yörük tipi fıkralar Çukurova Bölgesi dışında Yörüklerin kışlak-yaylak olarak kullandıkları ve kalıcı olarak yerleŐtikleri Türkiye'nin çeşitli yerlerinde anlatılmaktadır.³ Bu fıkralar arasında büyük benzerlikler olduğu görülmektedir. Bunda Yörüklerin benzer kültürü yaŐamalarının yanında, birbirine akraba olan çeşitli Yörük gruplarının dağılarak farklı bölgelere yerleŐmesi etkili olmuŐtur.

ukurova Bölgesi'nde Yörük varlığı geçmiŐten günümüze gelinceye kadar canlı bir Őekilde sürmektedir. Bölgede AvŐar, Cerit, Tecirli, Kumarlı gibi çeşitli Türk boyları geçmiŐte konargcer bir yaşam biçimindeyken bu yaşam biçimini en son bırakan hatta günümüzde kısmen sürdürenler Yörükler olmuŐtur. Konargcer yaşam biçimine "Yrklk" denmeye baŐlanmıŐtır.

Konargcer Yörükler sonbahar mevsiminde bölgeye gelip, köy meralarından, dağ sırtlarından yer kiralamakta ilkbahar geldiğinde de yaylalara gcmektedir. İhtiyaçlarını evre yerleŐim yerlerinden karŐılamakta, çocuklarını yatılı okullarda ya da köy okullarında okutmakta, özellikle Cuma ve bayram namazlarını camide yerleŐiklerle birlikte kılmakta, ölen yakınlarını köy mezarlığına defnetmektedirler. Bunun yanında konargcerliği bırakıp yerleşik hayata geçen Yörükler yerleŐim yeri olarak yıllardır yakinen bildikleri Çukurova Bölgesi'ni ŐemiŐlerdir. Böylece yeni köyler, var olan köy ve Őehirlerde yeni mahalleler oluŐturmuŐlar, yerleşik halkla i içe, yan yana yaŐamıŐlardır. Kendilerine özgü konuŐma biçimleri (ağız özellikleri), yaşam Őekilleri, giyim kuŐamları, sosyoekonomik yapılarının yerleşik halktan farklı olması, çeşitli Yörük tipi fıkraların doğmasına neden olmuŐtur.

Konargcer Yörük kültürünün Çukurova Bölgesi'nde kısmen sürdürülüyor olması, belgesel programları, Yörük Őölenleri, yazılı eserlerde kültürünü tanıtılması, Yörük-Türkmen derneklerinin faaliyetleri, bölgede Yörük kültürüne ilgiyi artırmaktadır. Bu bağlamda Yörük tipine bağlı fıkralar toplumun ilgisini çekmekte, sohbet ortamlarında anlatılmaktadır.

ukurova Bölgesi mizahında ve fıkra anlatma geleneğinde Yörük tipine bağlı fıkralar önemli bir yere sahiptir. Yörük fıkraları Çukurova Bölgesi'nde anlatılan yerel bir fıkra tipidir. Yörük fıkraları bir toplum zümresini, bir yöre insanını temsil eder. Yörük

² Bu fıkra tipleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Artun, 2006, 2008, 2010).

³ Yörük tipi fıkra önekleri için bkz. Dulkadir, Hilmi (1997) *İçel'de Son Yörükler Sarkeililer*. Mersin, ağlar Ofset; Kaptan, Őkr Tekin (2005) "Edebiyatımızda Fıkra eŐitlemeleri ve Yörük Fıkraları", *III. Uluslararası Türk Medeniyetleri Sözlü Kültür Geleneği Sempozyumu Bildirileri*, 17-18 Eyll 2004 Denizli, Bilal Ofset, Ocak 2005, s. 109; Kılınç, Nurdan (2010) "Antalya Yöresi Yörük Fıkraları zerine Bir AraŐtırma" YayınlanmamıŐ Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

fıkraları Türk fıkraları sınıflamasında “Bir bölge halkıyla ilgili olanlar” grubuna girer (Artun, 2013: 139). Yörük fıkralarının çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan fıkra tasniflerinde “zümre tipleri” içerisinde yer aldığı görülmektedir (Boratav, 1982: 87, Elçin, 2000: 567, Yıldırım 1999: 30).

Boratav’a göre Yörükler Şehirli halkın uydurması hikyelere konu olmuşlardır (1982: 93). Oysa Yörük fıkralarının ortaya çıkışında Şehirli-köylü çatışmasından çok konargcer-yerleşik atışması başlıca etkindir. Yerleşikler de sadece Őehirlerde yaşayanlar değil, Yörüklerin daha çok muhatap oldukları, iletişim kurdukları köylerde yaşayanlardır.

Yörüklere Çukurova Bölgesi’nde Aydın ilinden geldiklerini anımsatan “Aydınlı” dendiğinden fıkralarda Yörük yerine Aydınlı adlandırması da yapılmaktadır (Nu: 6, 11, 12, 18, 26, 27, 28, 30, 33, 38, 39, 40). Yörükler kendi sürelerinin başında çobanlık yaptıklarından fıkralarda (Nu: 2, 19, 20, 21, 33, 37) oban tipinden de bahsedilebilir. Bununla birlikte fıkralarda isimleri verilen her iki tip Yörük tipiyle aynıdır.

ukurova fıkra anlatma geleneğinde Yörük tipine bağlı fıkralarda Yörük tipi adı altında Hayta (Nu: 1, 3, 5, 9, 13, 14, 15, 16, 19, 29, 31), Tekeli (Nu: 1, 5), Honamlı (Nu: 35) gibi Yörüklerin alt grupları da fıkra tipi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu grupların farklı özelliklere sahip olması fıkralardaki eşitlemeleri sağlamıştır. Yörük grupları çeşitli özellikleriyle ön plana çıkarılır. Tekeli Yörükleri dini konuları iyi bilir, ibadetlerini daha düzenli, titiz bir Őekilde yerine getirirler. Buna karşın dini farklı algılayışları, din bilgilerinin yetersizliğiyle ilgili fıkralar Yörüklerden Hayta grubuna atfedilmektedir. Fıkralardaki Hayta tipi hazırcevap olmasıyla zeksını ortaya koyar. Hayta, din kuralları tam bilmeyen, oruç, namaz gibi ibadetlere uzak bir tiptir. Fıkralarda zaman zaman birbirine zıt özelliklere sahip bu alt tipler birbirleriyle atıştırılarak (Nu:1, 5) mizah ortaya çıkarılır.

İnanç ve ibadetle ilgili fıkralarda geçen Hayta tipi, Bektaşi tipiyle büyük benzerlik gösterir. Bölge sözlü kültüründe Bektaşiliğin bilinmemesi, yerini Yörük tipi fıkralara bırakmıştır. Özellikle dinle ilgili fıkralar Bektaşi fıkralarıyla karşılaştırıldığında büyük benzerlikler, hatta aynılıklar taşıdığı görülmektedir. Bektaşi tipi dini konuları iyi bilen; fakat bunları kendi düşünce sistemine göre yorumlayan kurnaz bir kişidir. Yörük tipi ise dini konuların, kurumların uzağında kalmış saf bir kişidir. Bunun yanında Bektaşi fıkralarıyla aynılık gösteren Yörük tipi fıkralar da bulunmaktadır. “Arafat Deyollar Bi Depe” (Nu:17) adlı Yörük tipine bağlı fıkra ile “Ben de Bizim Hatunu” adlı Bektaşi fıkrası (bkz. Yıldırım, 1999: 123, 124), “İte Muska” (Nu: 8) ile “Gani Baba’nın Muskası” adlı Bektaşi fıkrası içerik olarak aynıdır (bkz. Yıldırım, 1999: 111-114). Yine “Sırat Köprüsü” (Nu:14) adlı fıkra ile aynı başlıklı Bektaşi fıkrası (bkz. Yıldırım, 1999: 99) vardır. Bu benzerlik ve aynılıklarla beraber fıkralara ait oldukları zümrenin yaşayış biçimleri eklenmiş, tipleriyle özdeşleşen kültürel özelliklere büründürülmüştür.

Yukarıda anlatıldığı üzere belli özellikleriyle tip haline gelen fıkra kahramanları benzer özelliklere sahip bir başka tiplerle kolayca yer değiştirebilmektedir. Bu tür fıkralarda tipler birlikte olayın geçtiği meknın da değiştiği görülmektedir. Yörük tipine bağlı fıkralarda inanç ve ibadetle ilgili olanlarda bu değişiklik kolay olurken hayvancılık, g, yaylak-kışlak hayatı gibi Yörüklere özgü yaşam biçimin anlatıldığı fıkralarda Yörük tipi yerine başka bir tipin geçmesi daha zor olmaktadır.

Yörükler arasında tek tek fertlerin başından geçen gln olaylar da fıkra adı altında anlatılabilmektedir. Fakat bu tür anlatılarda olayın kahramanı tip özelliği göstermez, söz konusu olay zümrenin tamamını ilgilendirmez. Ayrıca bu tür anlatılar, fıkralar kadar da dinleyici grubunu etkileyememekte, dolayısıyla dar bir çevreden çıkıp toplumun geneline yayılamamaktadır. Bu nedenle bu tür kişisel anlatılara bu çalışmada yer verilmemiştir.

Diğer Türk fıkralarında olduğu gibi Yörük fıkraları da ocuk ve kadın çevrelerinde değil, yetişkin erkek çevrelerinde anlatılmaktadır. Bunda, fıkralardaki asıl tiplerin neredeyse tamamının erkek olması, olayların erkeklerin çevresinde geçmesi, onların bakış açısıyla aktarılması etkili olmaktadır. Zira, sadece bir fıkrada (Nu: 17) kadın, isim olarak geçer.

Yörüklerle, eşitli Yörük gruplarıyla ilgili fıkraları hem konargöçer Yörükler hem de yerleşikler anlatmaktadır. Yörükler kendilerini konu edinen bu fıkraları yerleşiklerden dinlediklerinde kızmamakta, hatta gülmektedir. Kendileri anlatırken de “Bizim Aydınlanın biri, bizim Yörüklerden biri, bizim Tekeli’nin biri” gibi fıkraya tipini sahiplenici ifadeler kullanmaktadırlar.

Farklı Yörük grupları gln olayların, kendilerinden farklı olduğunu düşündükleri Hayta, Tekeli gibi alt grup adları vererek anlatması kendilerini konunun dışında tutmak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Bazen de anlatıcı ile fıkraya tipi aynı alt gruptan olabilmektedir. Bu durumda anlatıcı gln durumu hoşgörü ile karşıladığını, anlatılanın fıkradan ibaret olduğunu, gerçeğin tıpatıp aynısı olmadığını ya da gerçekliğin zümrenin tmyeleri için aynı olmadığını belirtir, hissettirir.

Fıkra anlatan kişi Yörük olduğunda, söz konusu fıkraları yerleşik kültürden gelen insanlara anlatırken, fıkralarda geçen kltrelzellikleri kendileri de bildiklerinden çeşitli açıklamalar yaptıkları görülmektedir. Bazen fıkralarda geçen kahramanlar Yörüklerin bildikleri, tanıdıkları kişiler olur. Olaylar onların başından geçmiş gibi anlatılır.

ukurova Bölgesi’nde Yörük tipi fıkralar genellikle dinleyenleri güldürmek, eğlendirmek amacıyla anlatılır. Bunun yanında az da olsa bir dşnceyirnek vererek güçlendirmek amaçlı “Ders Verici Fıkralar” (Nu: 42, 43) da anlatılmaktadır.

YÖRÜK TIPINE BAğLI FIKRALARIN TASNIFI

İncelenen fıkraları konularına göre 3 başlık altında toplayabiliriz:

İnanç ve İbadetle İlgili Fıkralar (Nu: 1-19).

Bu gruptaki fıkralarda Yörüklerin,zellikle Hayta grubunun, İşlam’ın şartını, namazın kaç rekt olduğunu bilmeme gibi dini konulardaki yetersizliği anlatılmaktadır. Konargöçer yaşam biçimlerinden dolayı cami, minare, Kuran gibi dinle ilgili unsurlara yabancıdır. Namaz kılma, oruç tutma, hacca gitme gibi ibadetleri çok fazla yerine getirmez, bu konularda tutucu değildir. Kafası sürekli yaptığı işte, yaşanan hayatta olan Yörük tipi, dini konulara da bu erevden bakar, kendine göre yorumlayıp bir sonuca ulaşır. Dinle ilgili konularda ikiyüzlü olmaktan kaçınır, samimiyetten yanadır.

Boratav’a (1982: 93) göre “Göçebe Yörükler, inanışları ile Snn Müslüman oldukları halde, din işlerinde pek titiz davranmadıkları, İşlam’ın bütün ‘adap ve erknını’ harfi harfine uygulamayı bilmedikleri için bu konularda anlatılan hoş maceraların kahramanları olmuşlardır.”

Toplumsal Hayatla İlgili Fıkralar (Nu: 20-41).

Bu fıkralarda Yörüklerin toplumsal hayatıyla ilgili çeşitli sahneler gösterilmektedir. Yörüklerin çobanlık yapması, yemek kültürü, günlük yaşam kültürü, yabancıları oldukları yerleşik kültüre ait unsurlara bakışı, hayvancılık dışındaki farklı meslek kollarıyla karşılaşmaları gibi konular anlatılmaktadır. Yörükler bu tür fıkralarda saf, kurnaz, hazırcevap, teklifsizce konuşma gibi birtakımzellikleriylen plana çıkarılmaktadır.

Ders Verici Fıkralar (Nu: 42-43).

Sayıda en az olan bu gruptaki fıkralar tecrübeye dayanmaktazl bir sözle bitmekte, dinleyiciyi güldürme yanında düşündürmeyi de amaçlamaktadır.

YÖRÜK TİPİNE BAğLI FIKRALARDA DİL VE ANLATIM

Fıkraların dili açık, anlaşılır, sade bir dildir. Fıkra tipleri kültür çevrelerine göre konuşurlar, ağız özelliklerini korurlar. Yörüklerin ağız özellikleri (geliyorun, gidiyorun, deyollar, cavur, zlyyoru ağlıyru vb.), Yörüklere özgü kelimeler (muhtara kahya demeleri, ece vb.) fıkralarda yer alarak gülmeceyi sağlamaktadır.

Fıkralardaki cmlerler öğrenilen geçmiş zaman ve geniş zamanda çekimlenmiştir. Bazı fıkralarda Őimdiki zaman da kullanılarak olay daha gerçekçi hale getirilmiştir. Böylece dinleyici üzerindeki etki artırılmaya çalışılmıştır.

Fıkralarda ifade bakımından en güçlü unsur sonda bulunmaktadır. Son cmler gülmeceyi sağlayan ya da düşündüren zl, yoğun bir anlatıma sahip cmler ile bitirilmektedir.

Fıkraların genelinde düzyazı kullanılmıştır. Bunun yanında anlatımı daha, güçlü daha etkileyici hale getirmek için olayın düzyazı ile anlatıldığı, sonuç bölümünün nazımla bitirildiği fıkralara da rastlanmaktadır (Nu: 8, 10, 11). Nazımla söylemeyi fıkra kahramanlarından biri yapar.

YÖRÜK TİPİNE BAğLI FIKRALARDA KİŞİLER

Fıkralardaki kişiiler çoğunlukla günlük hayatta karşılaşılabilecek, gerçek ve sıradan insanlardır. Sadece bir fıkroda (Nu: 35) kişiilerden birisi olağanüstüdür (Őeytan). Fıkra kişiilerini Őöyle sınıflandırabiliriz:

Devlet adamı ve idareciler: Padişah (Nu: 26), Ağa (Nu: 32), Kadı (Nu: 28), Kaymakam (Nu: 23), Muhtar (Nu: 23, 39), Asker (Nu: 1), bu gruptaki kişiileri oluşturmaktadır.

Dinle ilgili kişiiler: Fıkralarda dinle ilgili kişiiler hoca ve imamdır. Bunlar zaman zaman birbirinin yerine kullanılmaktadır: Hoca (Nu: 2, 4, 6, 8, 11, 18, 19, 21, 38), İmam (Nu: 4, 10, 11, 38).

Halka ait kişiiler: *İsimleri ile verilen şahışlar:* Bazı fıkralarda tip yanında şahış adlarına da yer verilmektedir. Bunların büyük çoğunluğu anlatımı gerçekliğe yaklaştırmak için rasgele seçilmiş isimlerdir: Yörük Hüseyin Emmi (Nu: 17), Ahmet Hoca (Nu: 8), Karakülah Hoca (Nu: 8), Hatice (Nu: 17), Ali (Nu: 19), Mehmet (Nu: 19), Musa (Nu: 27).

Memleketleri ile verilen şahışlar: Darendeli (Nu: 11), Kahramanmaraşlı (Nu:34).

Meslek grupları ile verilen şahışlar: Bakkal (Nu: 38), Berber (Nu: 38, 40), Terzi (Nu: 38), eri (Nu: 11).

Düşman grupları: Fransız (Nu: 9, 42), Ermeni (Nu: 9).

YÖRÜK TİPİNE BAğLI FIKRALARDA GEÇEN HAYVANLAR

Konargcer yaşam biçiminin esasını hayvancılık oluşturur. Konargcer Yörüklerin ekonomik refahları yetiştirdikleri hayvanların sağlıklı olmasına, iyi beslenmesine ve nihayetinde çoğalmasına bağlıdır. G esnasında ulaşım aracı olarak at, eşek, deve kullanılmaktadır. 1960'lı yıllardan sonra develer yerini traktöre bırakmıştır. Ayrıca Yörükler tabiatla i ie yaşadıklarından doğada bulunan çeşitli canlıları yakından tanımaktadır. Bu bağlamda fıkralarda çeşitli cinsteki hayvanlar geniş yer tutmaktadır:

Yörüklerin yetiştirdikleri hayvanlar: davar (Nu: 8, 33, 35, 37), keçi (Nu: 37), teke (Nu: 4), koyun (Nu: 20, 28, 30, 36), kuzu (Nu: 28).

Yetiştirdikleri hayvanları koruyan, kontrol altında tutan hayvan: köpek, it (Nu: 8, 16, 37, 43). İki fıkroda köpeklerin özel adı da verilmiştir: Alabaş (Nu: 8), Karabaş (Nu: 28). Bir fıkroda (Nu: 43) ise köpek fıkra kahramanı ile konuşur.

Göç esnasında kullandıkları hayvanlar: deve (Nu: 18, 33, 41), eşek (Nu: 3, 7, 14), at (Nu: 11), kısrak (Nu: 20).

Doğal ortamında rastladıkları hayvanlar: Kurt (Nu: 8), Kırlangıç (Nu: 22), Fare (Nu: 34).

YÖRÜK TİPİNE BAĞLI FIKRALARDA MEKÂN

Fıkra anlatıcısının, kendisinin ve dinleyicilerin bildiği belirli yer isimleri vererek olayı daha gerçekçi hale getirdiği gözlenmiştir. Yörüklerin kışlak olarak kullandıkları Çukurova Bölgesi'ndeki köy, şehir ve araziler; yazın gittikleri yaylalar olayın geçtiği yerlerdir. Fıkralarda, belirli yerler dışında dağ, mağara, yayla, şehir, köy gibi belirsiz yerler de vardır. Camiye, "cuma damı" (Nu: 4), "cumalık" (Nu: 13) gibi isimler vererek özel adlandırmalarla gülmecenin sağlandığı görülmektedir.

Fıkralarda olayın geçtiği yerler: Yörük köyleri (Nu: 23), adır (Nu: 23, 34), Kıbrıs-Maraş (Nu: 1), Çukurova Bölgesi (Nu: 9), Misis-Hasın Dağı (Nu: 8), Kozan (Nu: 8, 42), Toprakkale (Nu: 27), Tüysüz köyü (Nu: 39), yayla (Nu: 7, 40, 43), mağara (Nu: 35), Dağ (Nu: 19, 36), Gülek boğazı (Nu: 29), şehir (Nu: 38), köy (Nu: 6), köy kahvesi (Nu: 39), cami (Nu: 3, 4, 12, 13).

Fıkralarda isim olarak geçen yerler: Darendede (Nu: 11), Arafat (Nu: 17), Yemen (Nu: 22).

YÖRÜK TİPİNE BAĞLI FIKRALARDA ZAMAN

Yörükler mevsime göre yaylak-kışlak arasında göç ettiklerinden fıkralarda geçen mekâna bakılarak zamanın yılın hangi mevsimi olduğunu tespit etmek mümkündür. Fıkralardaki olayın geçtiği yer Çukurova Bölgesi olduğunda kış aylarında (Nu: 39), yayla olduğunda (Nu: 7, 40, 42) yaz aylarında olay gerçekleşiyor demektir. Yaylaktan kışlağa dönüş (Nu: 43) sonbahar mevsiminde olmaktadır.

Yörüklerin, içinde buldukları mevsimlere göre belirli işleri vardır. Fıkroda geçen peynir satma (Nu: 19) işinden yola çıkarak olayın yaz aylarında gerçekleştiği sonucuna ulaşabiliriz.

Fıkra kahramanlarından, fıkradaki bir unsurdan yola çıkarak zaman konusunda tahminde bulunulabilir. Örneğin fıkra kahramanlarından birinin padişah olduğu fikranın (Nu: 26) daha eski olduğu tahmin edilebilir. Veya deveyi satıp traktör almalarından bahsedildiği bir başka örnekte (Nu: 41) ise zamanın daha yakın bir dönemde ortaya çıktığı sonucuna ulaşılabilir.

Tarihi bilgilerden hareketle de zamanı tespit etmek mümkündür. Örneğin, Fransızların Çukurova'yı işgal ettikleri zaman dilimi olarak (Nu: 9, 42) 1918-1919 yılları diyebiliriz.

Fıkralarda geçen Yörük, hayvancılıkla geçinen, konargöçer bir yaşam süren bir tiptir. Fıkraların genelinde yerleşik kültüre geçen Yörükler konu edilmemektedir. Dolayısıyla söz konusu fıkralar "geçmişle" ilgilidir. Günümüzde Yörüklerin büyük çoğunluğu yerleşik hayata geçtiğinden onlar için bu fıkralar geçmişi anma işlevini de yerine getirmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak Yörük fıkra tipi konargöçer yaşam biçiminden doğmuştur. Söz konusu yaşam biçimindeki insanların özelliklerini, yerleşik kültürden farklı yönlerini ortaya koymaktadır. Fıkralarda Yörük yaşam biçiminin temelini oluşturan hayvancılık önemli bir yere sahiptir. Hayvanlarını otlatan çoban, sürüyü idare edip koruyan köpek, Yörüklerin göç esnasında kullandıkları at, eşek, deve; yetiştirdikleri koyun ve keçi pek çok fıkroda geçmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde Yörüklerin yaşam biçimlerindeki değişim fıkralara da yansımıştır. Özellikle konargcerlikten yerleşik hayata, şehir toplumuna geçiş aşamaları pek çok mizahi ögenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, zaman zaman Yörüklerin, zaman zaman da yerleşiklerin bakış açısından fıkralarda ifadesini bulmuştur.

Yörük tipi kendi içinde alt gruplara bölünerek Hayta, Tekeli, Honamlı gibi çeşitli tipleri doğurmuştur. Örneklemler olarak aldığımız fıkra örnekleri incelendiğinde Hayta tipinin bölge sözlü kültüründe diğerlerine göre daha canlı, daha zengin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Hayta tipi, tarihi süreç içerisinde Yörük tipinden uzaklaşıp bağımsız ayrı bir fıkra tipi haline gelebilir.

Fıkralarda Yörük tipi Çukurova Bölgesi'ndeki diğer zümre tipleri olan Karatepeli tipi, Abdal tipi, Karakülah Hoca tipinden farklıdır. Söz konusu fıkralarda geçen konular birbirine benzese de her bir zümrenin yaşayış biçimi, sosyoekonomik yapısı birbirinden farklıdır. Gerçek hayatta bu insanlar birbirinden nasıl ayrılıyorsa, fıkralarda da birbirinden ayrılırlar.

Yörük tipi fıkralar Çukurova Bölgesi sözlü kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bölge fıkra anlatma geleneğinde Yörük tipine bağlı fıkralar, Karatepeli fıkraları, Abdal fıkraları, Karakülah Hoca fıkraları ile birlikte canlılığını korumaktadır.

KAYNAKÇA

- Aba, Veli (2012). *Yörükler ve Saıkaralı Aşireti*. Adana: Sezen.
- Artun, Erman (2006). "Yaşayan Adana Karatepeli Fıkraları.", *Adana Halk Kültürü*, Adana: Ulusoy.
- Artun, Erman (2008). "Çukurova Fıkra Anlatma Geleneğinde Yerel Fıkra Tipi: Abdal Fıkraları.", *Seyirlik Köy Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Kitabevi.
- Artun, Erman (2013). *Çukurova Halk Kültüründe Mizah*. Adana: Karahan.
- Boratav, Pertev Naili (1982). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek.
- Elçin, şükrü (2000). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ.
- Erkoak, Asım (1999). *Işıt Hele Işıt*. Ankara: Tutubay.
- Poyrazoğlu, Osman Nuri (1998). *Osmaniyeli Mektuplar*. Ankara: rn.
- Yıldırım, Dursun (1999). *Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları*. Ankara: Akçağ.

SÖZLÜ BİLGİ KAYNAKLARI

- K.1.** Musa il, yaşi 76, Kadirli/şihmehmetli köyü doğumlu, okuryazar, Tekeli Yrğ ile 21.03.2010 tarihinde Ceyhan'ın Soğukpınar (anlı) köyünde yapılan görüşme.
- K.2.** İsmail Acıbuca (Kepir), 1944 doğumlu, okuryazar değil, Saçıkara Yrğ ile 05.02.2012 tarihinde Kadirli'nin kszl köyünde yapılan görüşme.
- K.3.** Remzi Güler, 1961-Kahramanmaraş/Yoğunoluk yaylası doğumlu, okuryazar, Horzum Yrğ ile 22.02.2012 tarihinde Düziçi ilçesine bağlı Ellek kasabasının Aydınlar mahallesinde yapılan görüşme.
- K.4.** Ahmet Demir, yaşi 77- Kayseri/Develi doğumlu, okuryazar, Honamlı Yrğ ile 03.02.2010 tarihinde Osmaniye'nin Sakarcalık köyünde yapılan görüşme.
- K.5.** Veli Sağlamer, 1938-Kazmaca köyü doğumlu, okuryazar, ifti ile 22.10.2011 tarihinde Osmaniye'nin Karatepe köyünde yapılan görüşme.

- K.6.** İmat İnan, 1946 doğumlu, ilkokul mezunu, Saçıkara Yrğü ile 30.01.2012 tarihinde Toprakkale ilçesinin Kışla Mahallesi'nde yapılan görüşme.
- K.7.** İsmet Yorulmaz, 1942 Osmaniye-Dervişiye köyü doğumlu, okuryazar, eski muhtar ile 15.10.2011 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesine bağlı Lalegl köyünde yapılan görüşme.
- K.8:** Ahmet Demir, 1942-İslâhiye/Kabaklar köyü doğumlu, retmen okulu mezunu, emekli retmen, Honamlı Yrğü ile 07.01.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.
- K.9:** Kerim Kocalar, 1952-Kadirli doğumlu, üniversite mezunu, emekli retmen, Yörük ile 15.10.2011 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.
- K.10:** Mehmet Türkmen, 1957-Ceyhan/Gümürdülü köyü doğumlu, üniversite mezunu, retmen, Tekeli Yrğü ile 11.02.2012 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.
- K.11:** İbrahim Aksay (oban İbrahim), Yaşı 94, Düziçi/Karagedik köyü doğumlu, Tecirli aşıreti mensubu ile 19.02.2012 tarihinde Düziçi ilçesinin Karagedik köyünde yapılan görüşme.
- K.12:** Ahmet rn, 1959- Karalee doğumlu, okuryazar, hayvancılıkla uğraşan kaynak kişi ile 27.11.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.
- K.13:** Hasan Kaururken, 1960-Toprakkale doğumlu, ortaokul mezunu, heykeltıraş, Karakoyuncu Yrğü ile 22.03.2012 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.
- K.14:** Mehmet Güzel, 1962-Tufanbeyli doğumlu, ilkokul mezunu, Hayta Yrğü ile 03.09.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.
- K.15:** Mehmet Kaymak, 1947-Ceyhan-Sarımazı Kasabası doğumlu, okuryazar, emekli işçi, Tekeli Yrğü ile 12.05.2010 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.
- K.16:** Mehmet Coşkun, 1944-Aladağ ilçesi/Kabasakal köyü doğumlu, ortaokul mezunu, hayvancılık yapan kaynak kişi ile 25.02.2012 tarihinde Aladağ ilçesinin Dailer köyünde yapılan görüşme.
- K.17:** Mehmet Aydın, 1941-İmamoğlu doğumlu, Saçıkara Yrğü ile 27.11.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.
- K.18:** Zafer Saçıkara, 1961-Meryemçil Yaylası doğumlu, ilkokul mezunu, Saçıkara Yrğü ile 03.12.2011, 23.04.2012 tarihlerinde Osmaniye'nin Kırmacılı köyü merasında yapılan görüşme.
- K.19:** Hacı Aydın, 1959-Kayseri/Yahyalı doğumlu, arıcılık yapan Saıkaralı Yrğü ile 25.02.2012 tarihinde İmamoğlu ilçesinde yapılan görüşme.
- K.20:** Bestami Erdem, 1965-Toprakkale/Kısıık mevkii doğumlu, lise mezunu, serbest meslek, Saçıkara Yrğü ile 03.12.2011, 18.11.2011 tarihlerinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.
- K.21:** İbrahim Alaçam, 1953-Osmaniye doğumlu, okuryazar, Saçıkara Yrğü ile 30.11.2011 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.
- K.22:** Kemal Tatlı, 1950-Kozan/Ağzıkaraca köyü doğumlu, lise mezunu, emekli, Karakoyuncu Yrğü ile 23.05.2012 tarihinde Adana'da yapılan görüşme.
- K.23:** Bahattin Ateş, 1976-İmamoğlu ilçesi/Musulu köyü doğumlu, yüksekokul mezunu, işçi ile 25.02.2012 tarihinde İmamoğlu ilçesinin Musulu köyünde yapılan görüşme.

YÖRÜK TİPİNE BAĞLI FIKRALARDAN ÖRNEKLER

1. İslam'ın Őartı Kaç?

Kıbrıs'ta biraz Hayta var. Bizim Tekeli'nin biri Maraş'ta bir karakoldaki askere: "Komutanım bir Hayta geliyor. İslam'ın Őartını sor bilirse geçir, bilemezse salma demiŐ." asker tamam, demiŐ. Gelen Hayta'ya: "İslam'ın Őartı kaç?" diye sormuŐ. Hayta, 10 demiŐ. Olmadı, diyince 20 demiŐ. 30-40 derken yüze kadar çıkmış. Asker, evir sürüyü, demiŐ. Geriden bir Tekeli obanı daha geliyormuŐ, ulan niye gitmiyon diye Hayta'ya sormuŐ. Hayta, ilerde bir onbaŐı var İslam'ın Őartını sordu, salmadı beni demiŐ. Tekeli, 5 demedin mi, demiŐ. Hayta, 100 bile dedim ama yine de salmadı, cevabını vermiŐ (K.1).

2. İslam'ın Őartı

oban evlenmiŐ. Nikh kıymak için hoca gelmiŐ.

Hoca, obana İslam'ın Őartı kaç diye sormuŐ. oban da okumamıŐ görmemiŐ, ne bilsin. Hocaya,

-Cavur gibi biliyorun da bana soruyorum, cevabını vermiŐ (K.2, K.3).

3. Haytanın Namazı

Haytaların lafı biraz tuhaf olur. Haytanın biri ilk defa yatsı namazına gitmiŐ, bakmıŐ namazın biteceği yok. "Anacığını satayım. EŐeđi bağla da gel. İŐ iddiaya bindi." demiŐ (K.4).

4. Dört Teke ile İki Erke

Yrgn birisi caminin yanından geçerken içerden imamın sesini duymuŐ. Merak etmiŐ. Yanındakine sen Őu deveyi tut da ben de bir içeri gireyim, demiŐ. Camide bir yere oturmuŐ. Gelen kiŐi yanına otururmuŐ. Hiç mi Yörük görmediğiniz yok, ne kıyımı sarıp duruyorsunuz diyip arka saftaki boŐ yere geçiyormuŐ. Camiye yeni gelenler olduğundan yan tarafları doldua arka tarafa geçiyormuŐ. En arkada duvarın dibindeki safa gelmiŐ, gidecek yer kalmamıŐ. Bayram namazıymıŐ. İmam dört tekbir ile iki rekt bayram namazı kılmaya diye niyet ettim, diye seslenmiŐ. Yörük de "dört teke ile iki erkeci hediye et" diye anlamıŐ. Yörük, namaz biter bitmez aceleyle çıkarken ceketini kapının koluna takılmıŐ. Geri dönüp de bakamıyormuŐ. Hoca kolundan yakaladı sanmıŐ. Hoca Efendi az görüŐüp de geleceğim, diyor muŐ. Eve varmıŐ olanları babasına anlatmıŐ. Oğlum ona köylünün Cuma damı derler, ömrümde bir seferim de benim var, demiŐ (K.5).

5. Affetmem

Tekeli Yörükleri ibadete düŐkün olurlar. Namazı geçirmemek için abdest almak amacıyla bellerinde matara ile gezerler. Tekelilerden biri Haytanın birisine "Sen neden namaz kılmıyorsun?" diye sormuŐ. Hayta, Tekelinin fos ayaklarını bildiğinden, onu terslemiŐ. Öğlen vakti kuru köprünün üstünde Tekeli namaza durmuŐ. Hayta da köprünün altına saklanmış. Tekeli, Allah'ım günahlarımı affet, demiŐ. Hayta, etmem, diye bađırmıŐ. Bir daha dediğinde Hayta filan yerde filan kiŐinin keçisini almadın mı, filanın tarlasına girmedin mi? cevabını vermiŐ. Tekeli bu duruma sinirlenip, etmezsen etme zaten ben de seni kandırmak için namaz kıliyordum, demiŐ (K.6).

6. İnemeyeceğin Yere Neden ıkıyorsun?

Aydınlılardan biri köyün kenarında koyun gdyormuŐ. BakmıŐ yüksek bir yerden ses geliyor. O zamana kadar minareyi, camiye görmemiŐ. Öğlene doğru ezan okunmuŐ. Ezanı da bilmediğinden hocaya "Ne bağıryon. İnemeyeceğin yere zatı neden çıkıyorsun." demiŐ (K.7).

7. EŞek KarŐıda

Yaz gelir, yaylaya çıkılır. AŐiretten bir merkep kaybolur.  gün aranır bulunamaz. Kurt, yırtıcı hayvanlar yemiŐtir derler ve aramaktan vaz geçerler. Bir kiŐi ezan okumak için ardı ağacının baŐına çıkar. Hayallessalah der, durur. EŞek karŐıdaaa, diye bağırır. Ezanı bitirip aŐađı inince orada olanlar ezanın içinde ne dedin öyle derler. EŞek aramıyor muydunuz? Sırtın baŐında görünüyordu, cevabını verir (K.8).

8. İte Muska⁴

Yörükler arasında kurt ağzı bağlama var. Bazı hocalar dua okur, bazıları kurt girmez muskası yaparmıŐ. Yrgn birisi Misis civarında Hasın Dağı'nda oturuyormuŐ. Orada Ahmet Hoca varmıŐ. Ahmet Hoca'nın yanına gelmiŐ. Yrgn iyi de bir iti varmıŐ. Bu itle sağa sola çok gidermiŐ. Őu AlabaŐa kurŐun geçirmez muskası yazdırayım, demiŐ. Hoca yok demiŐ her Őeye yazılır da ite muska yazılmaz, demiŐ. Yörük, bir uyluk eti verdikten sonra kime olsa yazdırırım, demiŐ. Bir uyluk eti duyunca hoca gel yazıvereyim, gel demiŐ. YazmıŐ bir muska. DıŐına göre de teneke kesmiŐ. Bunun kenarlarını lehimciye lehimlet demiŐ. Kozan'dan yukarda da meŐhur Karakülah Hoca varmıŐ. Yörük buraya konmuŐ. Bu hocaya da davara kurt girmez muskası yaptırayım demiŐ. Karakülah Hoca köpeğin boynundakini görünce Koca Yörük bu ne köpeğin boynunda, demiŐ. Yörük, muska demiŐ.

İte muska yazılmaz. Ben Őeraat kesen bir hocayım, demiŐ.

-Bir uyluk et verdim de yaptırđm onu ben demiŐ.

Őu muskayı çıkar da bakayım, demiŐ. Muskayı okuyunca, hoca benden derinmiŐ. Lehimlet geri as, demiŐ. Yalnız dememiŐ Őunu yazmıŐ diye.

Yörük, yaylaya çıkmış. Őöyle davarı bir yrebe vurmuŐ. Muskanın gücünü denemek için AlabaŐ'a bir sıkayım demiŐ. SıkmıŐ tepesi aŐađı gitmiŐ köpek.

Ah hoca ah! Neyse verdiğim et de musmul değil mundar idi demiŐ, Yörük.

Karakülah Hoca okuduğunda muskayı Őöyle yazıyormuŐ:

Muska yazdım Yrgn itine

Karnım doydu etine

Muska itin neyine (K.1).

9. Cavur Geliyo Cavur!

ukurova Bölgesi'nde Fransızlar, Ermenilerle iŐ birliği yapıp saldırırken gvur geliyor gvur, demiŐler. Haytanın birisi de ulan sallı soflu dinimiz mi var? Dnveririm gvurdan baŐa, demiŐ (K.1, K.9, K.10).

10. Zoraki İmam

Yrgn birisi dağda ölmüŐ. İmam olmadığından yoldan geçen birini çevirirler imam olmasını isterler. Ben imamlığı bilmem demesine rağmen zorla imam yaparlar. Zoraki imam dua olarak Őöyle der:

Dağda yersin eriği

Bağda yersin koruğu

⁴ Fıkroda anlatılanlar, başka bir yerde tip deđiŐikliđi ile saf bir köylü ile Kirro Dede arasında geçmektedir. Metin için bkz. (Őahhseyinođu, Nedim (2001). *Anadolu Halk Kültüründe Fıkra-Nükte ve Mizah*. Ankara: İtalik, s.44).

Neyine sıklıdın da öldün
Ha canına yandığımın Yrğ.

Fıkranın bir başka varyantı şoyledir:

Yörüklerden biri ölür. Eskiden len kişilere ağıt yakmak gelenektir. Yörüklerden hiç ağıt yakan, bilen olmaz. Filan yerde ağıtı var onu getirin de bir ağıt söylesin derler. Giderler, ağıtıyı bulup getirirler. Gelen ağıtı ölünün başında bağırıp çağırır ve şöyle bir ağıt yakar:

Derede yedin eriği

Tepede yedin koruğu

Neye sıklıdın da öldün

Hey Allah'ın Yrğ, der. Orada bulunanların hepsi ağlar (K.7).

11. Darendeli İmam

Aydınlının birisi vakitsiz, akşamınan ölmüş. Cenazeyi kaldıramamışlar. Ölünün üstünü rtek, sabahleyin bir hoca bulak, demişler. Cenazesini kıldırak, ondan sonra defnedek gitsin, demişler. Adamın üstünü başını rtmşler, herkes yatmış. Sabahınan kalkmışlar. Bakmışlar ki hayvanıyla bir eri gidiyor. Emmioğlu dur hele, dur demişler. Nerelisin sen, demişler. Derendeliyim demiş. Hah aradığımız adam sensin, demişler. Derendelinin okuryazar olmayanı yok. Bizim bir cenazemiz var, şunun cenazesini kıldır bize demişler. Yahu ben nasıl cenaze kıldırayım, kaldıramam dediyse de yok muhakkak kıldıracaksın, demişler. Adam kurtulamamış, atını bağlamış gelmiş. Abdestlenin, demiş. Abdestlenmişler. Bir dua okumuş. Ben ne dersem siz de onu den, demiş.

Derende'den geldim ben

Gördüm ki ölmüşsün sen

ldğne yanmıyom,

Belada kaldım ben,

demiş. Allahu ekber, demiş.

Ayağına giymiş ham arığı

Evvelden yemezdi goruğu

Akşamdan mı öldün

Canına yandığımın Yrğ,

demiş. Essalamaleykm ve rahmetullah, demiş.

Hadin kaldırın, demiş. Hocam böyle mi kıldırılır cenaze namazı, demişler.

Akşamdan lğn cenazesi böyle kıldırılır, demiş (K.11).

12. Camiye Girmeyen Aydınlı

Yaşlı bir Aydınlı koyun gdyormuş. ocukla şakalaşırken ocuk kocanın şapkasını alıp kaçmış, Aydınlı arkasından kovalamış. ocuk kaçıp caminin içerisine girmiş. Ulan ocuk řu yaşa kadar oraya girmedim, seksen yaşından sonra beni oraya girdirme, demiş (K.7).

13. Cumalık

Hayta'nın biri torunuyla gidiyormuş. Torunu bir cami görmüş, dedesine burası ne diye sormuş. Dedesi oğlum buraya cumalık derler, bu kara dedenin de bir zamanlar buraya bir seferi var, cevabını vermiş (K.9).

14. Sırat Köprüsü

Hayta lan ece (ağabey) bu sırat köprüsü dedikleri şey nasıl bir yer, bizim eşeğin kolanı kadar da mı yok, demiş. (El kalınlığında, kuyruğun altından geçen semeri tutan eşek kolanları olur.). Ulan ne eşek kolanı, kıldan ince kılıçtan keskinmiş, demiş. O zaman ecem o köprüden karacmmek aşağıya gideriz desene, demiş (K.9).

15. Ramazan Bayramı

Haytalar bir yere konmuşlar. Birisi şehre gitmiş. Bakmış ki millet bayram yapıyor. Bu ne bayramı demiş. Ramazan bayramı demişler. Oruç geldi geçti mi, demiş. Geçti demişler. Hayta obasına dönmüş komşularına "Arkadaşlar yurdumuzun kıymetini bilelim, oruç gelmiş geçmiş haberimiz olmamış." demiş (K.9).

16. Haytanın Orucu

Hayta oruç tutuyormuş. Orucun ilk günü oğleye kadar tutunca, dayanamamış orucu bozmuş. "Gittin oruç gittin. 29 gnle bir oğlenin kaldı demiş." adırın içinde yemek yermiş. Köpek da çadırın dışında kuyruk sallarmış. Köpeğe oşt domuz, Allah'ı şphelendirme, demiş (K.12).

17. Arafat Deyollar Bi Depe

Hacca gidip gelene hoş geldine gidilir. Hacdan gelen de zemzem ve hurma ikramı yapar, hatıralarından anlatır. Bizim Yörük Hüseyin Emmi de hacca gider, gelir. Ziyaretine gidenlere ikram faslından sonra "Emmi ne var, ne yok oralarda? Hele anlat da dinleyelim." derler. Yörük Emmi: "İrafat deyollar bi depe var, millet ilebeyk ilebeyk deyi ığrışıyollar. Kimi kölesini, kimi cariyesi azad ediyor. Ben de garım Hata'yı boşadım, azad ettim." der (Aba, 2012: 66).

18. Gara Lk Oldkten Sonra

Aydınlının devesilmiş. Ahlayıp, vahlayıp okzlyormuş. Sonra etrafındaki arkadaşları buna "Ağlama, boş ver mal deelmi, geri kazanırsın." demişler. Ama nafile. Sonra arkadaşları buna bir çözüm bulsun diye hocayı ağırmışlar. Hocaya "Ya hocam falancanın devesilmiş. okzlyoru ağlıyor. Ona bi nasihat etsen." demişler. Hoca "Ya emmi mal için bu kadar ağlayıp sızlarsan dinden imandan olursun." demiş. Aydınlının cevabı ise řu olmuş: "Bre hoca gara lkldkten sonra dini imanı nedeyn." (Aba, 2012: 66).

19. Peynir Satan Hayta

Hayta'nın birisi bir köye peynir satmaya gider. Akşama kadar bekler; fakat peynirini satamaz. Herkes evine çekilir ortalıkta kimse kalmaz. Köyün içinde biraz gezer kimseyi bulamaz. Köyün camisini görür. Pencereden içeri baktığında hocanın bir şeyler okuduğunu görür. Ne yapıyorsun burada diye sorar hocaya. Hoca Kuran okuyorum, der. Hayta, peyniri satamadığını söyler. Hoca biraz takılmak için okumuş olduğu Kuranla peyniri değiştirip değiştirmeyeceğini sorar. Hayta çaresiz kabul eder. Hoca yalnız u gün sonra gelip Kuran'ı almasını söyler. Hayta çadırına döner. Yaşadıklarının çevresindekilere anlatır. Dinleyenler Kuran'ın ne olduğunu merak ederler ve u gün sonra hep birlikte hocanın yanına giderler. Hoca bu arada kızıl arıyı kovanın iine doldurur. Gelenlere bunu selamet bir yerde aın diyerek verir. Köyü çıkınca kutuyu taşıyanlar merak edip kutunun iini açarlar. Kızıl arılar hücum eder. Arkadan gelenler Kuran nasıl bir şeymiş diye seslenirler. Hayta, bilmiyorum; ama Ali beş altı Kuranla řu tarafa, Mehmet beş on Kuranlabr tarafa katı der (K.13).

20. Geçen Sene len Kır Kısarak

Dağda iki oban koyun gdyrmuş. obanlardan biri diğerine emmigl geçen sene ölen kır kısarak duruyor mu, demiş. Adam bu anlamsız soruya sinirlenmiş. ldğn biliyorsun da neden soruyorsun, demiş. Soruyu soran oban: Laf olsun diye. řu telli keseyi ver de bir sigara sarayım, demiş. (Adamın maksadı karşı taraftan bir sigara istemekmiş.) (K.14).

21. Değnek de Senin Olsun Kepenek de!

obanda erişmiş çok imiş. Yalnız oban oban olacak. oban koyuna küfür edermiş. Hoca da gelir bismillah bismillah dermiş. oban kendisini ayıplayan hocaya bu sryy bu günlük küfür etmeden gdersen hepsini sana veririm, demiş. Kepeneği, değneği vermiş. oban bunun ardına düşmüş. Hoca koyuna ay melek kiş melek dermiş, koyunu gdermiş. Hoca uyurken oban katranlı tuzu hocanınzerine ekelemiş. Koyun, hocanın tepesine çökünce “ay melek kiş melek, bilmem neyi ne ettiğim” diye küfür etmiş. Çobana da, al demiş “Değnek de senin olsun, kepenek de.” (K.4).

22. Git de Yemen’den sor!

Kırlangıç kuşu vardır. obanaldatan da derler. Koltuğunun altından geçiverir, vuramazsın. Çobanın biri enli bir çalı almış. Vurur vurur bu kuşları ldrrmş. Öteden ağrı bir kişi nediyon, yazık demiş. Zararsız bir hayvan demiş. oban zararlı hayvan demiş. Nerde gördün zararını demiş. “Git de Yemen’den sor”, demiş. Yemen’de kahveyi hep o kuş yermiş (K.4).

23. Sizin Köyde Kıl Bulunur mu?

Bizim Yörük köylerinden birine kaymakam gelmiş. Adamlar yemek hazırlamışlar. Kaymakam bakmış ki yemeğin içinde kıl var. Muhtara sizin köyde kıl bulunur mu biraz kıl alsak, demiş.

Muhtar da yemeğin içindeki kılı görmüş ama kaymakam daha önce görmüş. Bizim köyde fazla kıl bulunmaz, ev başına 2 batman 3 batman kıl olur. O da yememize yetmiyor, demiş (K.15).

24. Sen de Bizdenmişsin Kara Gccğm

Bir kişi Yörük çadırına misafir olmuş. Ev sahibi, yoğurt olmadığından tuluğun iinden ayran çıkarmış. Içinde sıcaaktan dolayı seyrikler geziyrmş. Misafir bozuntuya vermeden ne iyi ettin ben de çok severim ayranı, demiş. Ev sahibi “Sen de bizdenmişsin kara gccğm.” demiş (K.16).

25. Ne Güzel Bulamaç!

Gelinin birisi bir kazan yal pişirmiş. Ağzını kapatmış. Ocaklığın arkasına koymuş. Hayvan otlatmaktan dönen obanlar yiyecek bir şey bulamamışlar. Kazanı görüp kapağını açtıklarında buğulanıp duruyrmş. Çok acıktıklarından kaşıklamış, yemişler. Ne güzel bulamamış; ama tuzu az, demişler. Gelin, köpeğin yalı nereye gitmiş, demiş. Adamlar, onu biz yedik, ne yalı bulamaç değil miydi o, demişler (K.12, K.17).

26. On Lafı On Para Etmeyecek Bir Adam

Padişah bir kişiye çağırmış. On lafı on para etmeyecek bir adam getir bana, demiş. Her yeri gezmş böyle bir kişi bulamamış. Gelirken bir Aydınlı koyun gdyrmuş. Ulan nerden geliyorun adamım, demiş. Ne yapacaksın nerden geldiğimi, demiş. Soruyorum işte, demiş. Derdime derman mı olacaksın, demiş. Yörük olurun belki, demiş. Padişah on lafı on para etmeyecek bir adam istedi, bulamazsam beni astıracak, demiş. Sen řu değneği duta ko, ben ona bilirim, kim asiyor o demiş. Senin yerine ben asılırım demiş.

Padişahın yanına gitmiş tepikle vurarak kapıyı açmış. Padişah afallamış. Selamün aleyküm demiş. Padişah selamını almış. Padişaha adamım sen kaval almasını biliyorsun mu, demiş. Padişah bilmiyorum, bu nasıl laf demiş. Yörük bir adamını asacakmışsin yerine ben geldim, demiş. Padişah yr bre kardeşim onu değil kırkı da bir para etmez lafının demiş. Adamcağızı asılmaktan kurtarmış (K.7).

27. 2,5 Lira Zarar

Toprakkale Yörüklerinden biri Lalegl köyünden birinin ekinini gütmüş. 2,5 lira zarar kesmişler. Tarla sahibi her gün Yrgn çadırına gidip para istermiş. Yörük de para yok, pendir çıksın öyle dermiş. (Zaten Aydınlılar pendirin, toklunun parasını dövüşe verir ya da kız kaçırır ona verir.). Yörük en sonunda dayanamamış ‘‘Ulan Musa, gönül bu 2,5 lirayı sana vermekten, seni iyice bir dövüp karakola 5 lira vermeyi daha çok istiyor.’’ demiş (K.7).

28. Karabaş’ın Mirası

‘‘Aydınnı Yrg koyun sürüsünü otlatırken, Karabaş’ın sürüyü çekip çevirmesi çok hoşuna gitmiş ve:

- Ulen garabaş, sana bu sene bir guzu veriveriyen, demiş.

Gel zaman git zaman, Yrgn Karabaş’a hediye ettiği kuzu büyümüş, çoğalmış, kırk tane koyun olmuş.

Eee, hayat bu! Gün olmuş, devran dönmüş, ecel gelmiş Karabaş’ı almış. Öyle olunca da Karabaş’ın kırk koyunu ortada kalmış. Yörük, Karabaş’a hediye ettiği koyuna sahip çıkmaya arlanmış. Başkasına vermek de işine gelmemiş. Duruma bir are bulur umuduyla, Kadı’yı haberdar etmiş.

Kadı, Yrgn sr başından ayrılamayacağını bildiğinden, kalkıp Yrgn yanına varmış. Kadı’nın öteden geldiğini gören Yörük, alel acele, murt çalışından bir ateş yakmış, cezveyi sürmüş. Sırtındaki postu yere atıp oturtmuş Kadı’yı.

İştahla, kahveden bir yudum hprdeten kadı, sormuş:

- Söyle bakalım, nedir derdin? deyince, Yörük:

- Durum bylee böyle Kadı efendi, demiş.

Kadı, Karabaş’ın kırk koyununun ortada kaldığını ve kime düşeceğinin sorulduğunu duyunca, oturduğu yerden tek dizi üzerine, iştahla doğruluvermiş. Elini düşüne vurarak:

- Onun mirası bana düşer, demiş. Bunu duyan Yörük, merakla sormuş:

- İyi, hoş da Kadı efendi, sen bizim Karabaş’ın neyi olun ki? demiş.’’ (Erkoak, 1999: 43, 44).

29. Allah’tan İstiyorum

Hayta’nın birisinde bir Őey kalmamış, fakir düşmüş. Karışıyla birlikte Gülek boğazına doğru yürümüşler. Hanımına üç beş katırın olacak, zilleri takıp ‘‘dılan, dilan’’ diyip gidecek Gülek boğazından yukarı, demiş. Hanımı, burnu kır kır mayalar mı istiyon, demiş. Kocası da, ulan hanım istiyorsam baban Keser Veli’den istemiyorum, Allah’tan istiyorum, demiş (K.17).

30. Deniz

‘‘Aydınlının (göçebe Türkmen) biri, koyunlarını gde gde denize değin uzanmış. Denizin, deniz olduğunu bilememiş de: ‘Koyun saliverilecek bir ova varmış, onu da sel basmış.’ demiş.’’ (Poyrazoğlu, 1998: 43).

31. Lokma

Hayta'nın biri sigara içiyormuŐ, sonuna gelmiŐ. Sigaranın son kalan yerine lokma diyorlarmıŐ. Çocuklardan biri lokmaya değince szekten itibaren düŐürmüŐ. Hayta sinirle çocuğa vurunca çocuğun canı çıkmış. Bu olay üstüne "ocuk da ocuğudu ama lokma da lokmaydı." demiŐ (K.9).

32. Vırtınan Zırt⁵

"Malına mülküne güvenen birkaç ağa toplanmıŐ, hakirdim kıkirdim konuŐup glŐyorlarmıŐ. Yanlarında bulunan, konuŐulanları eziklik içinde, suskun dinleyen Yörük kocasına, ağalardan biri: "Bre sen de konuŐsana." demiŐ. Yörük kocası: "Valla ağalar, ne konuŐayım; bizim konalgamız sanır ilen sırt, yediğimiz yoğurdunan süt, konuŐuđumuz vırtınan zırt..." demiŐ. (Poyrazoğlu, 1998: 85).

33. Syletmelik

Aydınlının birisinin gelini, kayınbabasına sylemezmiŐ. AkŐam olmuŐ, hayvanlar birikmiŐ. Potlacı deve gelmemiŐ. Bir yerde potladı zahar, sabahınan arar buluruk, demiŐler. Sabah olmuŐ oban davara gitmiŐ. Kayınbabası gelinine kızım sen Őu tarafa, ben bu tarafa gidelim deveyi kim bulursa seslensin, demiŐ. Gelin yukardan çıkmış ki deve potlamıŐ, potuğu emzirip oturuyor. Kayınbabasını nasıl çağıracağını düŐünmeye baŐlamıŐ. En sonunda baba diyemediğinden "Benimle evlenen adamın babası." diye çađırmıŐ (K.11).

34. Kuyruklu Kuppa

KahramanmaraŐlının biri Yörük çadırlarına gidip tuluk pekmezi satarmıŐ. Pekmez kaynatıldıktan sonra soğuması için dıŐarı koyulduğunda iine fare düŐmüŐ. Pekmezci bunun farkına varmadan tuluğun iine boŐaltmıŐ. Yörük çadırlarına vardığında gelin, kız, çocuklar baŐına toplanmıŐ. Ağaçtan ekme terazilerle isteyenlere tartıp kaplarına boŐaltmaya baŐlamıŐ. Fare birinin kabına düŐmüŐ. Pekmezci kimse görmeden fareyi ağzına atmıŐ. Sağındaki solundakiler, o yediğin ne idi? Ondan bize de ver, demiŐler. Yok dediyse de sıkıŐtırmıŐlar, ısrar etmiŐler. Pekmezci aresiz "O bir kuyruklu kuppa. Denkte bir ıktı. O da bana çıktı." demiŐ (K.18).

35. Őeytan ile Honamlı Yrğ

Őeytan, Yörüklerin en safi olarak gördüğü Honamlıya ortak çalıŐmayı teklif eder. Honamlı kabul eder. Birlikte yüz tane erkeğ davar alıp satalım, derler. Erkeğleri alırlar, yağmur yağmaya baŐlayınca bir mağaraya sürerler. Őafak vakti kalktıklarında Honamlı Őeytanı kandırmak için ona içeri giren davarlarına bellik yaptın mı, diye sorar. Őeytan yok der. Őeytan, Honamlı'ya sen yaptın mı der. O da ben yaptım der. Sabahleyin mağaradan çıkan davarların kuyruğu gerisine bükük bükük çıkarsa bunlar benim, der. Őeytan aklından nasıl olsa yarı yarıŐı da bana düŐer diye geçirir. Bakarlar ki mağaradan çıkan erkeğlerin hepsinin kuyruğu gerisine bükük. Iindeki davarlardan birisinin kuyruğu aŐađısına büküktür. Őeytan vay be, der. 100 tanesinin bir tanesi bana düŐtü. Demek ki daha gözü açığına dŐsem o bir tane erkeğ de düŐmezdi, der. Ondan sonra Yrğn iine Őeytan bir daha girmeye cesaret edememiŐ (K.19).

36. Ellik

Yörükler dağda koyun gdyorlarmıŐ. (Eskiden ekin biçmek için, ağaçtan ellik olurdu.) Birisi ellik bulmuŐ. KarŐıda koyun güden Yrğe seslenmiŐ. O da ne diyorun ulan, ne diyorun diye sormuŐ. Lan iftinin ŐakŐakasını buldum, demiŐ. Onun da

⁵ Ağa ile Yörük arasında geçen bu olay başka bir fıkrada ağa ile yoksul arasında geçmektedir. Metin için bkz. (Őahhüseyinođlu, a.g.e, s.156).

karnı a olduğundan, yenir mi, diye sormuş. Ağaç ağaç demiş. O zaman at gitsin, demiş (K.7).

37. Ekin Biçen oban

Çobanın biri ekin biçmeye heveslenmiş. Ben de ekin biçmeye gideceğim, demiş. (Eskiden orakla ekin biilirdi, bellerimiz kırılırdı.). Sen ekin biemezsin deseler de ben davar gtmeyi zorsunuyorum illa gideceğim demiş. (obanlık çiftçilikten kolaydır.). O gün götürmüşler öğlene doğru olunca belini alamaz olmuş. Bizim ala keçi yayılıyor mu ola, demeye başlamış. Teke de rahatsızdı ne oldu ola diyerek akşamı etmiş. Sabahleyin erkenden kalkmış, herkes yatarken davarı sürmüş. Ekin biçmeye ağırılar diye korkmuş. (Davarların köpeği olur davarla birlikte çıkar, davarın nnden gider.) Köpeği görünce oşt kuyruğu da aynı orağa benziyor, diye kızmış (K.7).

38. Aydınlnın Terzi Olması

Bizim Aydınlnın biri ulan demiş, ay kiş, ay kiş bu hayattan bıktım para var pul var ama hayat rezillik demiş. Ben en iyisi şehre inip bana göre bir iř bulayım da bu işi yapayım, demiş. şehre inmiş. Bakkala bakmış bakkal ikiye bir kalkıyor, oturuyor. Bu iř bana göre değil demiş. Berbere bakmış berberin elinde bir ustura tıraş ediyor. Bu iř fena değil ama ben birinin bir yerini kestiririm başıma iř alırım, bu iř de bana göre değil demiş. Bakmış terziye. Terzi ayağını ayağının üstüne atmış oturuyor, çırak da camları siliyor. Hah ben işimi buldum, demiş. Terzi dkknı amaya karar vermiş.

İmamın birisine 10 akçe, biraz da kumaş vermişler. Buna cüppe diktir demişler (Devletin görevlendirdiği imam olmadığından ramazan aylarında vatandaş tutardı imamı.). İmam terzileri geziyor cppeyi kaça dikeceklerini soruyor. Herkes 5 akçe diyor, Aydınlnı 2 akçeye dikerim diyor. İmam daha ucuz diye kabul ediyor. Aydınlnıya cumaya kadar cppeyi hazır et, cuma günü gelir alırım diyor. Aydınlnı kumaşı bir öylesine bir böylesine seriyormuş. mr hayatında terzilik yapmadığından nasıl dikeceğini bilememiş. İmam cuma günü gelmiş benim cüppe hazır mı, diye sormuş. Aydınlnı sen otur bir kahve i demiş. Hoca kahveyi içtikten sonra çırağa cppeyi getirmesini söylemiş. İmam getirilen şeye bakıp bu nasıl cüppe demiş. Aydınlnı, kumaşın çok güzeldi makas vurmaya kıyamadım, sana hur diktim, demiş (K.9).

39. Muhtarla Aydınlnı Kapışması

Tüysüz köyü muhtarı koyuncuya yurt satar. Yurdu, koyuncunun oğlu aldığından, koyuncu muhtarı hiç görmemiş. Muhtarın da koyunu varmış. Koyuncu icarladığı yerde başka koyunların otladığını görünce topla ulan şunları, demiş. Muhtar aldırış etmeyince sana diyorum diye kızmış. En son kapışmışlar. Aydınlnı “Ya sen ölür bırakırım, ya ben ölür bırakırım.” demiş. Aralandıklarında Aydınlnı köyün khyasına şikyete gitmiş. Köy kahvesine varmış. Bu köyün khyası kim diye sormuş. Gösterdikleri adam kavga ettiği adammış. Aydınlnı mahcup bir şekilde yanına gitmiş. Selam vermiş. Muhtar sen miydin, niye önce demedin, demiş (K.7).

40. Berber⁶

Yaylada bizim Aydınlnın birinin saçı sakalına karışmış. Bir tıraş olayım demiş. Evde jilet bulamamış. (Eskiden millet jilet makinesini, usturayı devamlı bulundurmazdı. Demek ki bulunmuyormuş ya da alacak parası yokmuş. Kamışı yarar jileti oraya kısıktırardı.). Komşulara sormuş komşularda da yok. Birisi, şehirde berber dedikleri birisi var o kesiyor, demiş. Bizim adam şehre inmiş, berberi bulup önünde durmuş. Nasıl kesiyor, kaç lira alıyor iyice incelemiş. Bir başka berbere gitmiş onu da incelemiş bakmış bu berber öncekinden daha az para alıyor. Ben buna tıraş olayım demiş, oturmuş. Kardeş sabunlu kaça yapıyorsun, sabunsuz kaça yapıyorsun, diye sormuş. Berber karşısındakinin saf olduğunu anlayıp takılmak için sabunlu 5 lira, sabunsuz 3

⁶ Benzer konulu Karatepeli fıkrası için bkz. (Artun, 2006: 15).

lira, demiş. Benimkini sabunsuz yap o zaman demiş. Berber tıraş etmeye başlayınca Aydınlanın gözünden yaşlar akmaya başlamış. Berber durumu anlamış kafa bulmak için birader kaç kardeşsiniz, demiş. Aydınlı beş kardeşsiz; ama beni sayma ben öldüm, demiş (K.9).

41. Boş Vites

Yrgn biri deveyi satıp traktör almış. Traktryle iniş aşağı giderken son vites kadar çıkmış. Boş vites atınca traktör biraz daha hızlanmış. Arkadaşlarıyla karşılaştığında onlara, ulan ece bir vites buldum. Traktör bir hızlı gidiyor bir hızlı gidiyor, demiş. Nerede bu vites dediklerinde 3 ile 4. vitesin arasında, demiş (K.9, K.20, K.21).

42. Ay ıkrsa da Mazarrat, çıkmasa da Mazarrat!

Fransızlar Kozan'ı işgal ettiklerinde ayın karanlısı imiş. Yörükler akşam olduğunda buradan göçüp uzaklaşmak istemişler. Yörüklerden birisi etrafı daha rahat görebiliriz düşüncesiyle, keşke ay çıkmış olsaydı, demiş.

Yörük beyi de cevap olarak:

-Ay ıkrsa da mazarrat, çıkmasa da mazarrat, demiş. (Biz yolu görebiliriz, ama bu sefer de düşman bizi görür.). (K.22).

43. Ben Yediğim Ayazı Bilirim

Yörüklerden bir aile havaların soğumaya başlamasıyla yayladan ovaya g hazırlıklarına başlar. Evin reisi bu sırada eşine sinirlenir, onunla tartışır. Toplanın gidiyoruz, der. Köpek de dağda olduğundan, orada unutulur. Yaz gelince yine yaylaya çıkarlar. Köpek bu arada bir deri bir kemik kalmış, kuyruğunu sallayarak geliyormuş. Köpeğe sarılmış, hanıma kızdım seni yaylada unuttum, demiş. Köpek de küfür ederek "Hadi oradan. Ben yediğim ayazı bilirim." cevabını vermiş (K.23).